

Завальнюк І.В.

*кандидат юридичних наук,
суддя*

Одеський окружний адміністративний суд

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Постановка проблеми. Справедливість є засобом забезпечення соціальної цінності норм права. Не маючи в основі правових норм ідеї справедливості, яка виступає в якості критерію порівнянності поведінки людей, правове регулювання є вкрай важким. Однак з іншого боку в класовому суспільстві неможливою є реалізація пануючого ідеалу справедливості без правового регулювання, і це історичний факт. Якщо держава через створені нею установи не забезпечує справжнього захисту прав, і свобод, то вони, як свідчить історичний досвід, перетворюються на нездійсненну обіцянку, декларацію про наміри. Ця очевидна обставина змушує багато країн, що дотримуються демократичних принципів і засад, звертати пильну увагу на матеріальні, інституційні, процесуальні та інші гарантії конституційно-правового характеру щодо реалізації національних, а також міжнародних правових установок. У цьому аспекті першорядна роль відводиться праву на справедливий суд, що відноситься до першого покоління прав, та яке закріплено відразу декількома базовими міжнародними юридичними документами, що підкреслює його як основне і невідчужуване. Право на справедливий суд є дієвою гарантією забезпечення захисту ти прав і свобод людини в Європейському суді з прав людини. Широке застосування даного права обумовлено його закріпленням у Європейській конвенції Про захист прав людини та основних свобод. Забезпечення реалізації права на справедливий суд одночасно є гарантією захисту

будь-якого іншого права. Кожна держава, яка взяла на себе зобов'язання за міжнародними договорами забезпечувати для своїх громадян право на справедливий суд розгляд, має не лише конституційний обов'язок закріпити і гарантувати це право в законодавстві, а й усунути всі перешкоди на шляху його реалізації. Порушення права на справедливий суд найчастіше ставали предметом розгляду Європейського суду з прав людини, а отже, проблема реалізації даної міжнародно-правової норми існує для багатьох держав. Міжнародні механізми судового захисту здатні ефективно діяти лише як доповнення до внутрішньодержавної системи права, а тому дуже важливо забезпечити здійснення справедливого правосуддя в національних судових органах конституційно-правовим чином. Право на справедливий суд як правова норма виникло тільки після Другої світової війни. Але висновок про те, що зловживання державною владою можна реально обмежити, направивши її здійснення в русло чітких, неупереджених процедур, що дозволяють зацікавленим особам бути заслуханими, – одне з найстаріших досягнень юридичної думки. У цьому контексті необхідно розглянути основні етапи еволюції права на справедливий суд і спробувати виділити головні риси, що характеризують кожен її етап. Усе вищезазначене і зумовило вибір теми цього дослідження.

Метою статті є конституційно-правове дослідження презумпції невинуватості як складової права на справедливий суд в українсько-європейських реаліях.

Аналіз наукових публікацій. Питанням дослідження права на справедливий суд в сфері конституційного права присвячено увагу таких вчених як: Авдюгін Р., Антонюк О., Аракелян М., Банникова Н., Барабаш Ю., Біляєвська О., Бойко В., Бонтлаб В., Грибанов В., Єлісейкін П., Жилін Г., Жуковський А., Колодій А., Крашенніков П., Колісник В., Маляренко Т., Партико Т., Рабинович П., Самович Ю., Тимченко Г., Тодика Ю., Хавронюк М., Шевчук З. та інші.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як розглядати сучасний стан і значення презумпції невинуватості в конституційному праві і обставини, що викликали необхідність удосконалення і подальшого розвитку зазначеного принципу, звернемося до форми вираження відповідного положення, що міститься в ст. 62 Конституції України, де зазначено, що «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [6].

Конституційний Суд України зауважує, що елементом принципу презумпції невинуватості є принцип «*in dubio pro reo*», згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості [11]. Презумпція невинуватості особи передбачає, що обов'язок доведення вини особи покладається на державу [9].

Насамперед хотілося б нагадати, що презумпції являють собою припущення про існування (або наявність) будь-яких фактів, подій, обставин та їх наслідків, а в їхній глибинній основі лежить неодноразова повторюваність життєвих ситуацій або подій, тобто якщо щось сталося і систематично відбувається за адекватних обставин, то цілком законним є припущення, що це за аналогічних умов відбудеться знову [15].

Слід також зазначити, що багато авторів погоджуються з думкою М. Коржанського, який визначає презумпції як: «...закріплене в нормах права припущення про наявність

або відсутність юридичних фактів, засноване на зв'язку між ними і наявними фактами та підтверджене попереднім досвідом» [13]. У зв'язку з цим справедливим буде і висновок про те, що презумпції носять можливий вірогіднісний, прогностичний, а не істиний, закономірний характер [15]. Незважаючи на таку особливість презумпцій, в тому числі і презумпції невинуватості, вони слугують не тільки важливим додатковим засобом пізнання навколишнього світу і дійсності, а й засобом встановлення істини.

Як справедливо зауважив С. Гриненко, «ці припущення ґрунтуються на зв'язку з реальними процесами, що відбуваються, і підтверджені попереднім досвідом» [3], у чому і полягає їхня головна наукова і практична значимість, оскільки «...від того, як, за допомогою яких засобів і в якій послідовності будуть виражені припущення про наявність юридичних фактів, буде залежати ефективність правової презумпції і її місце серед інших презумпцій...» [3]. Разом з тим для загальної характеристики презумпцій як прийому законодавчої техніки не менш важливим є не тільки перше словникове тлумачення латинського слова *praesumptio* - «припущення», а й друге: «визнання факту юридично достовірним, поки не буде доведено протилежного» [16].

Наприклад, факт опублікування нормативного акту дозволяє державним органам та іншим правозастосовникам презюмувати, що після закінчення визначеного законом часу всі громадяни держави знають його, а отже, вони повинні обов'язково його виконувати [15]. У зв'язку з цим хотілося б звернутися до вирішення ряду аспектів, що виникають при розгляді питання «презумпція невинуватості», використаних законодавцем при формулюванні формули презумпції невинуватості. Ключовим питанням, на наш погляд, в цьому контексті є тлумачення понять «презумпція» і «невинуватий» (невинний).

Ця необхідність назріла вже давно, оскільки диктується здійснюваною в Україні

правовою реформою, а отже, необхідно сформулювати сучасне і коректне по суті поняття презумпції невинуватості, як в Конституції України, так і кримінально-процесуальному законодавстві [2]. Оцінюючи, чи дано повне формулювання принципу презумпції невинуватості в Конституції України та Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України), з позицій міжнародного і Європейського процесуального права, слід вирішити чимало питань, пов'язаних з розкриттям змісту цього поняття. Розбіжності з цих питань обумовлюють існування неоднакових визначень презумпції невинуватості в міжнародних актах, в роботах різних вчених і словниках.

Зіставлення наведених в зазначених джерелах формулювань різних авторів показує, що в одних випадках презумпція невинуватості поширюється тільки на обвинуваченого, а в інших – як на обвинуваченого, так і на підозрюваного, а іноді і на будь-яку особу (кожна особа, яка притягається до кримінальної відповідальності); в одних випадках особа «вважається» або «передбачається» невинуватою, а в інших «не вважається винною»; в одних випадках обвинувачений вважається невинуватим до тих пір, поки не доведено зворотного, а в інших випадках – до винесення судом обвинувального вироку, до вступу вироку в законну силу тощо [2;3;8;13;15]. За такими, здавалося б, термінологічними розбіжностями ховаються питання, які мають не формальне, а суттєве теоретичне і практичне значення. Для з'ясування сутності і значення презумпції невинуватості важливо точно визначити, хто вважається невинним: обвинувачений (підсудний), підозрюваний або всякий громадянин. Ряд авторів, маючи на увазі під терміном «обвинувачений» тільки особу, що притягується до кримінальної відповідальності в якості обвинуваченого, вважають, що до визначення презумпції невинуватості необхідно включити не тільки обвинуваченого, а й підозрюваного [8].

Думається, що сферу дії цього інституту не слід обмежувати зазначенням конкретної

процесуальної фігури (обвинувачений, підсудний, підозрюваний). Передбачається, що презумпція добропорядності кожного громадянина перетворюється на презумпцію невинуватості з моменту появи у кримінальному судочинстві осіб, невинуватість яких викликає сумніви у правоохоронних органів. Ці особи можуть не виступати в якості підозрюваного або обвинуваченого. Такого роду особи в різних нормативно-правових актах різних країн світу називаються по-різному: «особа, щодо якої припинено кримінальне переслідування»; «особа, яка притягається до кримінальної відповідальності»; «особа, щодо якої подано заяву»; «особа, яка зробила добровільну заяву про скоєний нею злочин»; «особа, до якої було застосовано примусових заходів медичного характеру»; «особа, що піддається заходам процесуального примусу»; «свідок, допитуваний про обставини, що можуть бути використані проти нього» тощо [4;5;7;10].

Представляється, що презумпція невинуватості повинна повністю розповсюджуватися на всіх осіб, так як поняття «обвинувачений» слід розуміти відповідно до Європейської конвенції із захисту прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ, Конвенція) [5]. Цей термін представляється більш ємним. Також і Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ, Європейський суд) схиляється при розгляді конкретних справ до вибору на користь «змістовного», а не «формального» поняття «обвинувачений» у тексті п. 2 ст. 6 ЄКПЛ [12].

У світлі та цілях п. 2 ст. 6 Конвенції з прав людини «обвинуваченого» можна було б визначити як кожну особу, яка притягається до кримінальної відповідальності, тобто будь-яку особу, невинність якої у вчиненні злочину ставиться під сумнів. Необхідно також вирішити, що слід розуміти під термінами «встановлений законом порядок», «відповідно до вимог кримінального судочинства». Формулювання цього елемента принципу презумпції невинуватості в Конституції України [6] та Кримінальному процесуальному кодексі

України [14] є більш конкретизованим порівняно з Міжнародним Пактом про громадянські і політичні права [7] та Європейською Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, де йдеться просто про законний порядок визнання особи винною [5].

На перший погляд, може здатися, що цим принципом, сформульованим в міжнародних актах, правила суперечать Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексу України, іншим нормативно-правовим актам, що зв'язують можливість визнання особи винною з обов'язковим проведенням судового розгляду – стадії, де саме і зосереджені максимальні гарантії прав і законних інтересів особистості. Однак Європейський суд з прав людини, пояснюючи термін «законний порядок» у формулюванні презумпції невинуватості в ЄКПЛ («Кожна людина, обвинувачена у вчиненні кримінального злочину, вважається невинуватою доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку»), вказав, що презумпція невинуватості, втілена в п. 2 ст. 6, а також різні права, невичерпний перелік яких наводиться в п. 3 ст. 6, є складовими елементами поняття справедливого суду по кримінальних справах [1].

У додатку протоколу № 11 до Конвенції із захисту прав людини і основоположних свобод «Заголовки статей, що підлягають включенню до тексту Конвенції про захист прав людей і основоположних свобод і протоколів до неї» зазначено, що ст. 6 має бути озаглавлена «Право на справедливий суд» [1]. Зазначене означає, що вирішення питання про визнання особи винною за КПК України не суперечить п. 2 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тим більше на це вказується в ст. 11 Загальної декларації прав людини, прийнятої ООН в 1948 р., де прямо зазначено, що винність особи встановлюється тільки шляхом судового розгляду [4].

Практика Європейського суду також свідчить про те, що особа визнається винною лише незалежним і неупередженим судом при

справедливому і публічному судовому розглядові (у цьому відношенні характерними є рішення у справах Адольфа проти Австрії, Мінеллі проти Швейцарії та ін. [1]. Виникає також питання, чи є презумпція невинуватості об'єктивним правовим становищем, що виражає ставлення закону до питання про винність притягнутої до кримінальної відповідальності особи, або суб'єктивною думкою окремих учасників процесу з цього питання.

Відразу ж треба розвіяти сумніви: презумпція невинуватості зовсім не є вираженням суб'єктивної думки того чи іншого суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності, вона є вираженням в законі об'єктивним правовим становищем, так як не забороняє дізнавачеві, слідчому, прокурору викривати обвинуваченого, доводити його винність, але забороняє оголошувати будь-яку іншу особу, що притягається до кримінальної відповідальності, винною і чинити з нею як зі злочинцем.

Так, Європейський суд у справі Мінеллі проти Швейцарії постановив: «презумпція невинуватості порушується, якщо раніше винність обвинуваченого не була доведена за законом і, перш за все, якщо він не мав можливості здійснити свої права на захист...» [1]. ЄСПЛ також часто заявляв, що попереднє утримання під вартою не повинно використовуватися в якості попереднього покарання (рішення у справі Летельє від 26 червня 1991 р., рішення у справі Томазі від 27 серпня 1992 р.) [12].

Таким чином, презумпція невинуватості як об'єктивне правове становище в контексті конституційного права на справедливий суд означає, що закон вважає особу, яка притягується кримінальної відповідальності, невинною, поки ті, хто вважає її винною, не доведуть, що вона дійсно є винною і її винність не буде встановлена рішенням суду, яке набрало законної сили.

Отже, порівняльний аналіз положень національного конституційного та кримінально-процесуального законодавства з позицій міжнародних норм і стандартів дозволяє

запропонувати наступну редакцію кримінально-правової моделі визначення презумпції невинуватості в аспектах конституційного права на справедливий суд. Кожна особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, вважається невинуватою до тих пір, поки її винність не буде доведена в обмежуваний законом період у передбаченому порядку і встановлена відповідним судовим актом, що набрав законної сили (тобто вироком, постановою апеляційної, касаційної інстанцій, суду при розгляді справи про поновлення провадження за наявності нових або нововиявлених обставин), де основний акцент зроблений саме на понятті «невинуватість».

Підводячи проміжний висновок, можна визначити, що презумпція невинуватості, по-перше, повинна вимагати жорсткого обмеження законом періоду обвинувачення; по-друге, повинна обов'язково вказувати альтернативний характер висновку суду про невинуватість (невинність) обвинувачуваного, підкреслюючи і акцентуючи увагу саме на понятті «невинуватий», інакше втрачається сам сенс і суть презумпції невинуватості; по-третє, не повинна пов'язувати цей висновок з набуттям вироком законної сили.

Розглянувши теоретичні проблеми формули і способу формулювання поняття презумпції невинуватості, зупинимось на особливостях застосування і реалізації принципу презумпції невинуватості, виходячи з того, як він представлений і сформульований в Конституції України.

Перед тим, як досліджувати сучасний зміст принципу презумпції невинуватості в національному праві і обставини, що викликали необхідність удосконалення і подальшого розвитку зазначеного принципу, нагадаємо, що форма вираження самого положення, що знаходиться в ст. 62 Конституції України, буквально наступна: «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду»

[6]. Власні моделі вираження принципу містять і міжнародні правові акти. Так, згідно з п.1 ст. 11 Загальної декларації прав людини: «кожна людина, обвинувачена у скоєнні злочину, має право вважатися невинуватою до тих пір, поки її винність не буде встановлена законним порядком шляхом гласного судового розгляду, при якому їй забезпечуються всі можливості для захисту» [4].

Пункт 2 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права встановлює: «кожен обвинувачений у кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена відповідно до закону» [7]. Таким же чином цей принцип викладено в п. 2 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5]. Відмінності в формулюваннях презумпції невинуватості, що містяться в Декларації і в Пакті, тягнуть і відмінності в способах або в процедурах її спростування. Згідно із Декларацією, презумпція невинуватості може бути спростована тільки в результаті судового розгляду. З визначення презумпції невинуватості, що міститься в Пакті і Конвенції, випливає, що вона може бути спростована і іншим, встановленим законом способом. Тлумачачи термін «відповідно до закону», Європейська конвенція роз'яснює, що порядок спростування презумпції може відрізнятися з урахуванням важливості того, що поставлено на карту» і з додатковими гарантіями права на захист [5].

Формулювання презумпції невинуватості обвинуваченого в Конституції України і в КПК України істотно відрізняється як від визначень, даних в Пакті і в Конвенції, а також і від тих, що дані в Декларації. Нагадаємо, згідно з українським законодавством, обвинувачений вважається невинним, поки його винність не буде доведена в передбаченому законом порядку і встановлена вироком суду, що набрав законної сили [6; 14].

Суть відмінностей полягає в тому, що право обвинуваченого бути судимим відповідно до принципу презумпції невинуватості перетво-

рюється в обов'язок бути судимим, оскільки зазначена презумпція може бути спростована тільки вироком суду. Практично це означає, що після закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, при амністії та на інших законних підставах, що дозволяють звільнити громадянина від кримінальної відповідальності, до судової процедури і без винесення на його адресу обвинувального вироку, зробити це практично неможливо.

Таким чином, формулювання презумпції невинуватості в Конституції України ставить обвинувачених в менш вигідне становище, ніж формулювання Пакту і Конвенції, що дозволяє встановлювати невинуватість особи різними процедурами в залежності від того, «що поставлено на карту», тобто в залежності від правових наслідків, що виходять із встановленої винності. Якщо обвинувачений може бути звільнений від кримінальної відповідальності і покарання, то процедура спростування презумпції його винуватості може бути й іншою, при цьому обвинуваченому, безумовно, повинні бути пред'явлені всі засоби захисту від обвинувачення. Принцип презумпції невинуватості знайшов своє втілення в ч. 1 ст.17 КПК України: «особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили» [14]. Однак в юридичній літературі є й інша точка зору про те, що в КПК України відсутній принцип презумпції невинуватості, який довгий час відкидався, але без якого неможливо прийти до справедливого, гуманного правосуддя, що охороняється Кримінальним кодексом України. У зв'язку з цим пропонується відтворити в КПК України доопрацьовану конституційну формулу, але в дещо іншій редакції: «непереборні сумніви у винності обвинуваченого тлумачаться на його користь» [3].

Крім того, думається, було б корисним конституційну формулу доповнити важливим положенням, що випливає з принципу презумпції невинуватості: «Обов'язок доводити звинувачення покладається тільки на обвинувача». Можна погодитися з пропозицією про уточнення і доповнення змісту принципу презумпції невинуватості в Конституції України, але не з запереченням його наявності в кримінально-процесуальному законодавстві України або повністю «неробочим» станом.

Презумпція невинуватості повинна дотримуватися на всіх стадіях процесу розгляду справи за кримінальним обвинуваченням, в тому числі і на досудовій стадії щодо підозрюваного. Конкретні посадові особи правоохоронних органів і представники влади зобов'язані робити все необхідне для дотримання презумпції невинуватості шляхом утримання від винесення будь-яких попередніх рішень у справі. Важливо мати на увазі, що презумпція невинуватості виражає не особисте ставлення будь-якої конкретної людини до обвинуваченого, а об'єктивне правове становище. Держава, суспільство вважають громадянина добропорядним до тих пір, поки не доведено і не встановлено іншого у законному порядку. Людина, притягнута в якості обвинуваченого, не розглядається суспільством як злочинець, вона лише звинувачується у скоєнні кримінального правопорушення.

Висновки. Враховуючи положення про те, що обвинувальний вирок може бути винесений за умови безсумнівної доведеності звинувачення, а недоведена винність є юридично рівнозначною доведеної невинуватості, що випливають з презумпції невинуватості, думається, слід обов'язково доповнити ст. 62 Конституції України важливим положенням, що випливає із зазначеного принципу: «недоведена винність обвинуваченого за своїми правовими наслідками прирівнюється до доведеної невинуватості». Ґрунтовний аналіз нормативного матеріалу наочно показує, що новим підтвердженням послідовної реалізації в кримінальному судочинстві принципу пре-

зумпції невинуватості стало закріплення його на рівні Конституції. До цього варто додати і те, що збільшення кількості адміністративних і податкових правопорушень, кримінальних правопорушень не сприяють підвищенню якості розгляду і розслідування вищевказаних видів неправомірної поведінки, що також не сприяє поліпшенню ситуації в області забезпечення прав і свобод особистості. Але, будучи конституційним принципом, принцип презумпції невинуватості шляхом застосування комплексного наукового пошуку повинен знайти своє заслужене місце в системі ефективних правових інструментів, що впливають на різні види правової поведінки суб'єктів права, захист і забезпечення конституційного права на справедливий суд в Україні, оскільки кожна правова презумпція, в тому числі і невинуватості, що є похідною від презумпції добросовісності, як особливий прийом законодавчої техніки, має власну індивідуальну специфіку генезису, розвитку і трансформації, правову сутність, засновану на нормативності і ймовірності закладеного в ній положення, що умовно приймається за істину.

Порівняльний аналіз положень національного конституційного та кримінально-процесуаль-

ного законодавства з позицій міжнародних норм і стандартів дозволяє запропонувати наступну редакцію кримінально-правової моделі визначення презумпції невинуватості в аспектах конституційного права на справедливий суд. Кожна особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, вважається невинуватою до тих пір, поки її винність не буде доведена в обмежуваний законом період у передбаченому порядку і встановлена відповідним судовим актом, що набрав законної сили (тобто вироком, постановою апеляційної, касаційної інстанцій, суду при розгляді справи про поновлення провадження за наявністю нових або нововиявлених обставин), де основний акцент зроблений саме на понятті «невинуватість».

Презумпція невинуватості, по-перше, повинна вимагати жорсткого обмеження законом періоду обвинувачення; по-друге, повинна обов'язково вказувати альтернативний характер висновку суду про невинуватість (невинність) обвинувачуваного, підкреслюючи і акцентуючи увагу саме на понятті «невинуватий», інакше втрачається сам сенс і суть презумпції невинуватості; по-третє, не повинна пов'язувати цей висновок з набуттям вироком законної сили.

Анотація

У статті здійснено конституційно-правове дослідження презумпції невинуватості як складової права на справедливий суд в україно-європейських реаліях. Визначено, що презумпція невинуватості повинна дотримуватися на всіх стадіях процесу розгляду справи за кримінальним обвинуваченням, в тому числі і на досудовій стадії щодо підозрюваного. Аргументовано, що конкретні посадові особи правоохоронних органів і представники влади зобов'язані робити все необхідне для дотримання презумпції невинуватості шляхом утримання від винесення будь-яких попередніх рішень у справі. Наголошено, що презумпція невинуватості виражає не особисте ставлення будь-якої конкретної людини до обвинуваченого, а об'єктивне правове становище. Держава, суспільство вважають громадянина добропорядним до тих пір, поки не доведено і не встановлено іншого у законному порядку. Зазначено, що людина, притягнута в якості обвинуваченого, не розглядається суспільством як злочинець, вона лише звинувачується у скоєнні кримінального правопорушення. Враховуючи положення про те, що обвинувальний вирок може бути винесений за умови безсумнівної доведеності звинувачення, а недоведена винність є юридично рівнозначною доведеної невинуватості, що впливають з презумпції невинуватості, запропоновано доповнити ст. 62 Конституції України важливим положенням, що впливає із зазначеного принципу: «недоведена винність обвинуваченого за своїми правовими наслідками прирівнюється до доведеної невинуватості». Визначено, що новим підтвердженням послідовної реаліза-

ції в кримінальному судочинстві принципу презумпції невинуватості стало закріплення його на рівні Конституції. Наголошено, що збільшення кількості адміністративних і податкових правопорушень, кримінальних правопорушень не сприяють підвищенню якості розгляду і розслідування вищевказаних видів неправомірної поведінки, що також не сприяє поліпшенню ситуації в області забезпечення прав і свобод особистості. Констатовано, що будучи конституційним принципом, принцип презумпції невинуватості шляхом застосування комплексного наукового пошуку повинен знайти своє заслужене місце в системі ефективних правових інструментів, що впливають на різні види правової поведінки суб'єктів права, захист і забезпечення конституційного права на справедливий суд в Україні, оскільки кожна правова презумпція, в тому числі і невинуватості, що є похідною від презумпції добросовісності, як особливий прийом законодавчої техніки, має власну індивідуальну специфіку генезису, розвитку і трансформації, правову сутність, засновану на нормативності і ймовірності закладеного в ній положення, що умовно приймається за істину.

Ключові слова: презумпція невинуватості, конституційне право, право на справедливий суд, справедливий судовий розгляд, право на судовий захист, правосуддя, верховенство права, конституція, справедливість.

Zavalniuk I.V. Presumption of innocence in the constitutional right to a fair trial

Summary

The article provides a constitutional and legal study of the presumption of innocence as a component of the right to a fair trial in the Ukrainian-European realities. It is determined that the presumption of innocence must be observed at all stages of the process of considering a case on a criminal charge, including at the pre-trial stage in relation to a suspect. It is argued that specific law-enforcement officials and government officials are required to do everything necessary to respect the presumption of innocence by refraining from making any preliminary decisions on the case. It is noted that the presumption of innocence does not express the personal attitude of any particular person to the accused, but an objective legal position. The state and society consider a citizen respectable until it is legally proved and established otherwise. It is indicated that a person brought in as an accused is not considered by society as a criminal, he is only accused of committing a criminal offense. Taking into account the provision that a guilty verdict can be passed under the condition of undoubted proof of charge, and unproven guilt is legally equivalent to proven innocence arising from the presumption of innocence, it is proposed to supplement Article 62 of the Constitution of Ukraine with an important provision that follows from this principle: "unproven guilt of the accused in its legal consequences is equal to proven innocence." It is determined that a new confirmation of the consistent implementation of the principle of presumption of innocence in criminal proceedings was its consolidation at the level of the Constitution. It is noted that an increase in the number of administrative and tax offenses, criminal offenses do not contribute to improving the quality of consideration and investigation of the above-mentioned types of illegal behavior, which also does not contribute to improving the situation in the field of ensuring individual rights and freedoms. It is stated that being a constitutional principle, the principle of presumption of innocence by applying a comprehensive scientific search should find its well-deserved place in the system of effective legal instruments affecting various types of legal behavior of legal entities, protection and ensuring the constitutional right to a fair trial in Ukraine, since each legal presumption, including innocence, which is derived from the presumption of good faith, as a special technique of legislative technique, has its own individual specifics of Genesis, Development and transformation, legal essence, based on the normativity and probability of the provision laid down in it, which is conditionally accepted as the truth.

Key words: presumption of innocence, constitutional right, right to a fair trial, fair trial, right to judicial protection, justice, rule of law, Constitution, Justice.

Список використаних джерел:

1. Віткаускас Д., Диков Г. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини. Посібник для юристів. Друге видання. 2018. Рада Європи. 188 с.
2. Гончаренко В.Г. Концептуальні питання правової реформи в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2006. № 1(5). с. 20–29.
3. Гриненко С.О. Презумпція невинуватості у кримінальному процесі (за новим КПК): URL:<https://jurist-blog.com.ua/yur-konsyltacia28.html> (дата звернення: 13.10.2022).
4. Загальна декларація прав людини від 10 рудня 1948 року. Офіційний вісник України. 2008. №93. Ст.3103.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950. Рада Європи. *Урядовий кур'єр*. 2010. 17 листоп. № 215.
6. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_043 (дата звернення: 28.12.2021).
8. Мирошниченко Т.М. Реалізація засади презумпції невинуватості в процесі кримінального процесуального доказування. *Вісник УЖНУ. Серія ПРАВО*. Вип. 40. Т. 2. 2016. С. 118–122.
9. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text> (дата звернення: 10.10.2022).
10. Карпачова Н.І. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні. *Право України: юридичний журнал*. 2009. №4. С. 4–21.
11. Конституційний Суд України: зб. нормативно-правових актів / кол. уклад.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 340 с.
12. Кононенко В. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод. *Право України*. 2008. №3. С.131–134.
13. Коржанський М.Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини: Монографія. К.:Атіка, 2004. 216 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.10.2022).
15. Назаров В.В., Омельяненко Г.М. Кримінальний процес України: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 584 с.
16. Новий тлумачний словник української мови. Т. 2. К.: Аконт, 2013. 926 с.